

Чжан БІЮНЬ

ЖИВОПИС «ХУА-НЯО» В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ КИТАЮ XX — ПОЧ. XXI ст.

У статті розглядається сучасний стан розвитку одного з давніх напрямків традиційного китайського живопису, відомого як жанр «квіти і птахи» («хуа-няо»). Аналізуються історично вироблені принципи побудови композиції цього жанру, традиційні прийоми зображення мотиву квітів і птахів. Зміни в художньо-образній структурі відстежуються від середини XIX ст. Звертається увага на впливи сучасного західного мистецтва на специфіку традиційного китайського живопису на зламі XX—XXI ст. Наводяться численні приклади розвитку цього жанру на сучасному етапі.

Ключові слова: «хуа-няо» («квіти-птахи»), традиція, ієрархія живописних жанрів, мотив, прийом живопису.

Живопис «хуа-няо» («квіти-птахи») презентує один з головних напрямів традиційного образотворчого мистецтва Китаю. Твори в жанрі «хуа-няо» більше тисячі років найбільш виразно і повно втілюють національні філософсько-естетичні і світоглядні уявлення, що сформувалися під впливом конфуціанства, даосизму і чан-буддизму. Створені у цьому жанрі картини є надбанням художньої культури китайського народу. Будучи свого роду сполучною ланкою сучасності й одного з найтонших проявів середньовічного пантеїзму, пов'язаного з обожнюванням і поетизацією природи, цей жанр базується на міцному фундаменті традицій.

У сучасному Китаї жанру «хуа-няо», як зразку класичних традицій, приділяється велика увага. Створюються спеціальні програми, спрямовані на популяризацію і вивчення традицій цього унікального жанру. Його основи викладають у шкільних гуртках образотворчого, пропагують програми телебачення Китайської Народної Республіки й Тайваня. В художніх навчальних закладах усіх рівнів відкрито відділення, що дають професійну освіту по спеціальності «живопис хуа-няо», створено Асоціацію живопису «хуа-няо», яку очолює провідний майстер цього жанру, професор Національної академії мистецтв у м. Ханджоу Хе Шуй Фа, твори якого влітку 2010 р. експонувались у залах Львівського музею етнографії та художнього промислу Національної Академії наук України, а Хе Шуй Фа було обрано почесним професором Львівської Національної академії мистецтв.

Сама назва жанру розкриває його зміст: художник зображає не стільки пейзаж, скільки обраний фрагмент, ніби пропонуючи глядачеві у цьому мотиві самому побачити й відчутти вічну красу і велич природи. За віки свого існування жанр виробив традиційні прийоми зображення квітів і птахів, застосовуючи традиційні матеріали — туш, пензлі, мінеральні фарби, якими виконували живопис на паперовому чи шовковому сувої горизонтального або вертикального формату. Ці предмети у Китаї прийнято називати «чотирма дорогоцінностями кабінету інтелектуала». Традиційні й зображувані мотиви, серед яких найпопулярніші «чотири благородні квітки» — бамбук, орхідея, хризантема, слива мейхуа. У процесі історичного розвитку в жанрі «хуа-няо» сформувалась естетична концепція, де провідна роль належала традиційним уявленням про гармонію у природі. Художники, у якій би манері вони не працювали, бачили своє завдання в тому, щоб втілити «одухотво-

рений ритм живого руху» у природі, її внутрішню сутність, а не зовнішню натуралістичну її подоби. Класичним етапом розвитку жанру вважається Х—XVII ст., час, коли живопис «хуа-няо» посідав визначне місце в ієрархії живописних жанрів китайського образотворчого мистецтва.

З середини XIX ст. в історії Китаю почався період, який у сучасному китайському мистецтвознавстві отримав назву «модерн» [1]. Він тривав до 1919 р., за часом майже збігаючись з європейським. На характер живопису першої пол. XX ст. мали вплив і політичні розбіжності, і економічна нестабільність, війна з Японією та проголошення у 1949 р. Китайської Народної Республіки, а також контакти китайського живопису з європейською художньою культурою, які з роками ставали все тіснішими.

У живописі сер. XX ст., зокрема, у портреті, побутовому, історичному жанрах з'являється так званий «змішаний стиль», культивований офіційним мистецтвом. Застосовується перспективна побудова композиції, деякі живописці пробують писати на полотні. Але все ж цей період був позначений творчістю живописців, які працювали в дусі традицій, вважаючи це своїм патріотичним обов'язком перед батьківщиною. Показово, що в першу чергу це відноситься до жанру «хуа-няо». Насамперед це стосується творчості Цзи Байши, Сюй Бейхуна, Чен Фу Цзи та деяких інших, які продовжили розвивати традиції національної школи, створюючи картини в жанрі «хуа-няо», який офіційна ідеологія визнала шкідливим, бо він не відображав «великих здобутків» народної влади.

У 1966 р. настав період «культурної революції», що тривав до 1976 р., який дуже негативно вплинув на усі галузі художнього життя. У цей час в мистецтві утверджується стиль, що нав'язував художникам механічне, безпристрасне відтворення дійсності, залишаючи без уваги її художнє переосмислення. Заохочується реалістичне мистецтво, трактоване в вузькому значенні цього терміна, тематично замкнуте на ідеологічній тематиці. Момент індивідуального в художній творчості нівелювався, від художника вимагали механічної фіксації реальності.

З кінця 1970-х рр. спостерігається послаблення політичного тиску на мистецтво. Китайський живопис переживає період оновлення, для якого харак-

терний поступовий відхід від типового до індивідуального, як у художній манері, так і в способах реалізації задуму. Саме з цього часу починається сучасна епоха у китайському мистецтві [2].

У ролі генератора нових, прогресивних ідей виступили художники об'єднання під назвою «Ідея 8.5». Головним напрямком їхньої діяльності стало реформування китайського мистецтва, утвердження за митцем права вільного вибору, не залежного від політичного режиму.

Важливим питанням на сучасному етапі постає проблема збереження традицій. На зламі XX—XXI ст. набувають особливої інтенсивності впливи сучасного західного мистецтва. 2004 р. Асоціація діячів мистецтва КНР організувала у Шанхаї загальнокитайський семінар, тему якого було сформульовано як «Тенденції у китайському та світовому образотворчому мистецтві». Його учасники з різних позицій обговорили вплив глобалізаційних процесів на культуру, а також визначили стратегію розвитку китайського сучасного мистецтва в цих умовах. Один з провідних китайських критиків Гао Мінлу, підсумовуючи матеріали конференції, відзначив, що китайське сучасне мистецтво в стані зберегти свою самоідентифікацію, якщо розвиватиметься на основі збереження національної культурної спадщини, традицій і творчого вивчення зарубіжного досвіду, а не сліпого його копіювання [3].

У другій пол. XX ст. ще продовжують працювати художники старшої генерації. У цей же час на мистецькій арені з'являються молоді талановиті живописці, у творчості яких формуються нові тенденції. Мистецтво цього часу неможливо звести до якогось одного знаменника. У живописі співіснують ремінісценції художнього досвіду Заходу порубіжжя XIX—XX ст., реалістичний живопис радянського зразка і, безумовно, традиції національної школи. Власне, жанр «хуа-няо» виступає оберегом цих традицій, хоч і втрачає в цей час свою провідну роль серед інших жанрів китайського живопису. Протягом другої пол. XX ст. інтенсивно розвиваються портретний, побутовий, історичний живопис. Але вже з поч. XXI ст. жанр «хуа-няо» з його радісним світовідчуттям, витонченою естетикою отримує нові стимули для розвитку.

Видатним живописцем, який переважно працював у жанрі «хуа-няо» і продемонстрував у своїх

картинах переваги традиційних методів живопису, був Пань Тяньшоу (1897—1965). Вже ранні його твори засвідчували своєрідність таланту молодого художника. Це проявилось в манері виконання, в роботі пензлем, яка відзначалась енергійністю й впевненістю. Усі свої твори Пань Тяньшоу завершував власноручно виготовленою іменною печаткою, знаки на якій були нагадуванням про безкорисність, відсутність прагнення до влади, про благородство духу і силу розуму і промовляла до глядачів: «Я не гегемон!»

Картини Пань Тяньшоу відзначались великою зображувальною силою. У своїй творчості він розвивав традиції класичного живопису Х—ХVІІ ст. У полі уваги Пань Тяньшоу були традиційні образи-символи — сосна, орел, лотос, мэйхуа, що увібрали в себе глибокі змістові шари. Вони варіювались у різноманітних сполученнях, розкриваючи нові образно-змістові аспекти. Ці образи-символи у творах Пань Тяньшоу втілювались у зображенні квітучого світу природи в наповненій життям художній формі. Найстійкішими мотивами, що повторювались у його картинах, були образи старої сосни і каміння, наділені символічним значенням. Сосна була уособленням довголіття, мудрості, життєвої сили. Старе, викривлене дерево з поламаними гілками зіставлялось також з образом мудреця, поета, філософа, який віддалився від марноти життя, усамітнівшись на лоні природи. Межі естетичного сприйняття каменя у китайському живопису визначаються даоською традицією уподібнення себе простоті звичайного сірого каменя («ши») і конфуціанським прагненням до самоудосконалення. В цій символіці художник вбачав особливий смисл і значення, і прагнув розкрити свій філософський задум кольором, манерою письма, самим розміщенням предметів у просторі картини. Митець вважав, що символіка каменю співзвучна часові й втілює його ідеали. Класичним прикладом може бути сувій «Сосна і камінь». У своєму живописі Пань Тяньшоу застосовував різні прийоми, залежно від обраного мотиву. Часто він користувався прийомом «чжитоухуа» або «чжихуа» — живопису пальцем, відомим з ХVІІ ст. [4]. Цим прийомом, який вимагає особливої майстерності й почуття міри, художник досягав м'якості і розпливчастості форм, працюючи в класичному стилі «сеї», що означає «писати ідею» («Сидячий птах»).

Багато сил Пань Тяньшоу віддавав педагогічній діяльності. Він був професором Шанхайського художнього училища, вів теоретичні курси «Традиційний живопис» та «Історія традиційного живопису». У 1928 р. заступив на посаду професора Ханчжоуського національного художнього училища, де до кінця своїх днів залишався деканом факультету китайського живопису. Сьогодні у цьому місті створено Музей, де зібрані твори цього видатного майстра ХХ ст.

Сучасники Пань Тяньшоу, працюючи в жанрі «хуа-няо», відчували на собі вплив його емоційного і яскравого самобутнього мистецтва. Серед них слід назвати Лінь Феньмяна (1900—1991), Лу І Фея (1908—1997), У Фу Цзи (1900—1977) та інших представників старшої генерації живописців жанру «хуа-няо» другої пол. ХХ ст., для яких творчість Пань Тяньшоу була прикладом творчого розвитку класичних традицій. У свою чергу, ці митці передавали свій досвід і повагу до традицій новому поколінню китайських живописців, які на зламі ХХ—ХХІ ст. найактивніше працюють в жанрі «квіти-птахи».

Так, учнем Лу І Фея був провідний майстер жанру «хуа-няо» у сучасному китайському живописі Хе Шуї Фа (нар. 1946 р.). Він приділяє велику увагу традиційним методам роботи над створенням картини, вивчає досвід майстрів класичного періоду та живописців першої пол. ХХ ст. Хе Шуї Фа працює у техніці монохромного живопису тушшю, експериментує з кольором, досягаючи найтонших нюансів тону, вдосконалює методи накладання штрихів і ліній, вдосконалює каліграфічну майстерність виконання текстів. З 1990-х рр. художник демонструє новий підхід до композиційного рішення твору. Він виключає з композиції картини каміння та інші деталі, концентруючи увагу на спогляданні краси і гармонії головного мотиву («Квітучий лотос»). В його картинах кожна рослина має чіткий початок і завершення: в зображеннях ясно прослідковується розвиток кожної квітки з бутона, кожного паростка з бруньки, кожної пелюстки з пуп'янка. Також новаторством Хе Шуї Фа у жанрі «хуа-няо» є цілісне зображення мотиву. На відміну від попередників і сучасників, він ніколи не «ламає» гілку або квітку, а зображує рослину повністю. Творчість митця є прикладом творчого розвитку традицій живопису «хуа-няо».

В сучасному Китаї жанр «квіти-птахи» переживає період злету. Особливо активно працюють ху-

дожники середнього покоління, що видно на прикладі творчості Хе Шуй Фа та його ровесників — Го І Цонга (Шуей Чи Фена, Чуй Джи Фа, Тьен І Шена, Джао Мін Ана та інших). На наш погляд це можна пояснити тим, що ця генерація живописців сформувалась на традиціях корифеїв жанру «хуа-няо», видатних митців першої пол. XX ст. — Ци Байши, Лу І Фэя, Пань Тяньшоу, у творчості яких жили традиції великих майстрів минулого. Для сучасного китайського мистецтва відродження жанру «хуа-няо», зростаючий інтерес до нього має надзвичайно велике значення.

1. Люй Пен. Історія китайського мистецтва у XX ст. / Люй Пен. — Пекін, 2007. — С. 47. — (кит. мов).
2. Люй Пен. Історія сучасного мистецтва Китаю: 1990—1999 / Люй Пен. — Пекін, 2000. — С. 77. — (кит. мов).
3. Стіна — історія і грані сучасного мистецтва. — С. 197—199. — (кит. мов).
4. Там само. — С. 22. — (кит. мов).

Zhang Biyun

ON «HUA LIAO» PAINTING IN CHINESE ARTISTIC CULTURE OF XX AND EARLY XXI cc.

Some problems in the present-day state of «flowers and birds» genre painting («hua liao») known as an old direction

of traditional Chinese artistry is being considered in this article. Under thorough analysis have been put historically determined principles in build-up of genre compositions as well as main traditional modes in rendering of flower and bird motifs. Alterations in artistic and image structure have been traced since the middle XIX c. Attention has also been paid to influence by contemporary Western art upon specificity of traditional Chinese painting on the edge of XX and XXI cc. Numerous examples prove the present-day raising of the genre nowadays.

Keywords: «hua liao» («flowers and birds»), tradition, hierarchy in genres of painting, motif, mode of painting.

Чжан Биунь

ЖИВОПИСЬ «ХУА-НЯО» В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЕ КИТАЯ XX — НАЧ. XXI ст.

В статье рассматривается современное положение развития одного из давних направлений традиционной китайской живописи, известного как жанр «цветы и птицы» («хуа-няо»). Анализируются исторически выработанные принципы настроения композиции этого жанра, традиционные приемы изображения мотива цветов и птиц. Изменения в художественно-образной структуре отслеживаются с середины XIX ст. Обращается внимание на влияние современного западного искусства на специфику традиционной китайской живописи на рубеже XX—XIX ст. Наводятся численные примеры расцвета этого жанра на современном этапе.

Ключевые слова: «жуа-няо» («цветы-птицы»), традиция, история живописных жанров, мотив, прием живописи.